

KENNEDYS OCH KATANGAS ÅR I STORPOLITIKEN

Av professor *TORVALD HÖJER*

DET VÄRLDSPOLITISKA året 1961 stod vid sin ingång i tecknet av det förestående personskiftet i Förenta staternas ledning. En känsla av att Amerika under de senaste åren fått sin ställning i världen relativt sett försvagad och nödgats passivt se på hur Ryssland knappade in på dess industriella, ekonomiska och militära försprång, hade mer och mer spritt sig både i Förenta staterna och inom den övriga fria världen och fått en tydlig spets mot Eisenhower och hans rådgivare. Detta, tillsammans med den på så många håll i Västerlandet numera gängse överskattningen av ungdomen såsom sådan, hade lett till att det nästan överallt härskade en överdriven tilltro till att den nye presidenten snabbt skulle kunna åstadkomma en ny och bättre sakers ordning. Man ville ej gärna inse, att den relativa tillbakagången endast till en mindre del kunde förklaras med den brist på initiativ och aktivitet, som onekligen hade präglat Eisenhowers styrelse, framför allt efter Dulles' bortgång. Vida väsentligare var väl i själva verket den inriktning på den materiella

välfärden och den ovillighet att med uppoffring av denna spänna krafterna för nationens säkerhet, som under fredliga förhållanden så gott som alltid är det demokratiska styrelsesättets svåraste belastning i Amerika lika väl som annorstädes.

President Kennedy var otvivelaktigt medveten härom och sökte vid sitt makttillträde fånga massornas intresse och offervilja genom nya och mera energiskt utformade paroller än vad företrädaren hade mäktat giva. Det är också uppenbart, att han och hans rådgivare från början voro klart inriktade på att genom energiska åtgärder förbättra Förenta staternas och över huvud taget västblockets militära position i förhållande till de aggressiva krafterna i världen. Framför allt var det fråga om en kraftig upprustning och utökning av de s. k. konventionella stridskrafterna, för att inte Västerterns ledning redan i händelse av en relativt begränsad och lokal utmaning skulle ställas inför valet att antingen tillgripa kärnvapen — med allt vad detta skulle innebära

materiellt och psykologiskt — eller, sannolikare, förbli överksam och sålunda se sin position successivt urholkas.

Frukterna av dessa nya rustningsansträngningar måste likväl vara en sak på relativt lång sikt. Under den närmaste framtiden måste utvecklingen bli beroende av den amerikanska diplomatins förmåga att i det kalla kriget utvinna det mesta möjliga med de militära, ekonomiska och politiska tillgångar, som faktiskt stodo den till buds. Åtskilligt tyder på att det i Kennedys omgivning från början gjort sig gällande flera olika riktningar vid bedömningen av vilken kurs som borde sättas. En uppfattning — den har ofta förknippats med den nye utrikesministern Dean Rusks och den nye försvarsministern Robert McNamaras liksom i än högre grad med den tidigare utrikesministern Dean Achesons namn — var från början realistiskt pessimistisk beträffande möjligheterna att utvinna något av värde genom kompromissökande underhandlingar med Ryssland och därför inställd på en fast hållning i nära samverkan med Förenta staternas europeiska allierade inom Atlantpakten. Den andra åsikten, som ansetts ha sina företrädare bland Kennedys »Kitchen Cabinet» av unga akademiker (t. ex. den kände historikern Arthur M. Schlesinger, jr.) liksom i män som den två gånger så grundligt besegrade presidentkandidaten Adlai Steven-

son (numera Amerikas ständige representant i FN), den dittillsvarande Michiganguvernören Mennen Williams och den nye understatssekreteraren i State Department Chester Bowles, hade en mera allmänt »radikal» och illusionsbetoad anstrykning. I praktiken gick den ut på förhoppningar att kunna uppnå något slags samförstånd med Ryssland och framför allt på tron, att man skulle kunna vinna ett värdefullt stöd på den världspolitiska arenan, om man i betydande utsträckning offrade de europeiska bundsförvanternas intressen och prestige för att vinna något slags oklart tänkt goodwill bland de nya länderna i Asien och, framför allt, Afrika. Man förefaller att därvidlag alldeles ha förbisett, hur utomordentligt blygsamma dessa staters militära och övriga maktpolitiska resurser äro och komma att förbli under hela den tid, som nu kan överblickas och som rimligtvis kommer att bli av avgörande betydelse för utgången av det kalla kriget. Likaledes synas anhängarna av denna uppfattning ha tenderat att förbise, hur ressentimentbetonade och hur litet ledda av rationella överväganden många bland dessa nya regeringar äro i sin utrikespolitik.

Det är klart, att ännu inte autentiskt källmaterial finns rörande dessa förmodade motsättningar inom den nya amerikanska regimen; man är här uteslutande hänvisad till den amerikanska pres-

sens ofta mera bestämda än egentligen välunderbyggda uppgifter. I alla händelser förefaller det, som om den uppfattning, som här nyss tillskrivits Stevenson och Bowles, haft ett betydande inflytande på presidenten under det första skedet av hans styrelse, åtminstone att döma av hans försök under de första månaderna att på ganska ovissa premisser taga kontakt med den sovjetryska högsta ledningen liksom av Förenta staternas ifrån både folkrättsliga skrupler och alliansmässiga hänsyn ganska frigjorda politik ifråga om Portugals afrikanska och asiatiska besittningar eller Washingtonregeringens stöd — i klar motsättning till Englands, Frankrikes och Belgiens uttalade önskningsar — åt FN:s för en fredsorganisation rätt märkliga åtgärder i Katanga under hösten 1961.

Det skulle emellertid rätt snart visa sig, att denna skola inom amerikansk utrikespolitik varit ganska verklighetsfrämmande i sina bedömanden. Den ryska utrikespolitiken — vi återkomma senare härtill — visade sig särdeles omedgörlig. Försöken att finna stöd hos afro-asiaterna även för de mest klara rättsståndpunkter visade sig i stort sett fruktlösa, såsom särskilt framgick av de neutralistiska staternas synnerligen matta reaktion på den ryska taktiken att hota med vätebomben. Under hösten inträdde också av åtskilligt att döma en klar tendens

till en mera realistisk hållning i Vita huset. Chester Bowles avlägsnades i skonsamma former från sin position i utrikesdepartementet. Ihållande rykten under hösten ha vid flera tillfällen bebådats, att även Adlai Stevenson skulle vara på väg ut. Hittills ha de dock inte besannats. Uppgifterna om att presidenten numera skulle skänka sitt förtroende åt den mindre blåögda riktningen bland sina rådgivare äro i alla händelser vid årets slut rätt bestämda. Man kan fortfarande likväl iakttaga en egendomlig och oroväckande vacklan på väsentliga punkter i amerikansk politik, t. ex. när det gäller frågan om i vad mån man skall ge ekonomiskt understöd åt sådana från amerikansk synpunkt minst sagt opålitliga stater som Jugoslavien och Ghana.

Denna oklarhet och vacklan i den demokratiska regimens utrikespolitik hade redan under dess första månader på ett nästan katastrofalt sätt kommit till uttryck i den affär, som blev dess första självständiga utrikespolitiska åtgärd, nämligen försöket (i mitten av april) att störta den alltmera öppet prokommunistiska regimen Castro på Cuba genom en invasion av cubanska flyktingar. Projektet hade övertagits från föregående amerikanska utrikesledning och sattes i verket med presidentens medgivande. Men det tilltänkta stödet från amerikanska sjö- och luftstridskrafter drogs i sista ögonblicket tillbaka — enligt ameri-

kanska pressuppgifter till följd av ett ingripande från Stevensons och hans meningsfränders sida. Resultatet blev ett komplett fiasko. Ur cubansk synpunkt var detta djupt tragiskt, ur amerikansk synvinkel innebar det, att man inhöstade såväl den ovilja, vilken försökets igångsättande skapade på sina håll i Latinamerika och i vissa europeiska vänstermiljöer, som den mycket avsevärda allmänna prestigeförlust vilken blev följderna av det militära misslyckandet. För Castro och hans anhängare, vilkas ställning hade varit ytterst besvärlig före invasionsförsöket, var det hela nästan en skänk från ovan.

Sammanfattningsvis måste väl omdömet om Kennedys första år bli, att det inneburit ytterligare nedgång i Amerikas prestige och en svår besvikelse för de många, som väntat stora ting genast av den nya ledningen i Washington. I någon mån har Kennedy otvivelaktigt själv skulden till denna negativa balans genom att han ej lyckats bemästra oklarheten och de motsatta tendenserna i sin omgivning. I rättvisans intresse bör dock samtidigt kraftigt understrykas, dels att den ogynnsamma utvecklingen under 1961 övervägande beror på orsaker, som verkade långt före hans ämbetsinträde, dels att först framtiden kan ge en klarare uppfattning om vad den nya amerikanska statsledningen verkligen förmår uträtta.

Under förutsättning att klarare linjer skapas och illusionerna om såväl motparten som neutralisterna skinngas, borde fatalierna ingalunda ännu vara försuttna för den fria världen och dess ledande makt.

I viss motsättning till vad man tidigare hade trott sig veta angående den amerikanska bedömningen av illa förberedda »möten på högsta nivå», visade Kennedy sig beredd att sammanträffa med sin ryske motspelare. Mötet ägde rum i Wien i början av juni. Enligt alla tillgängliga uppgifter blev sammanträffandet så till vida hälsosamt, som presidenten lär ha hibragts en mycket klar uppfattning om Chrusjtjovs hänsynslöshet och ovillighet till alla eftergifter, som skulle möjliggöra en rimlig kompromiss mellan de båda maktblocken. Kort efter det i stort sett resultatlösa Wienmötet skärpte den ryske regeringschefen mycket riktigt också sin hållning i den sedan snart tre år tillbaka av honom aktualiserade Berlinfrågan och deklarerade sin avsikt att söka framtvunga en lösning i rysk anda av Berlin- och Tysklandsproblemen före utgången av 1961. I annat fall, tillkännagav han, ämnade han sluta ett separat fredsfördrag med marionettregeringen i Östtyskland före årets slut och därmed ställa sakerna på sin spets. Sammanställt med kraftiga öknningar i Rysslands militära rustningar, bland annat försvarsbudgetens höjning med ungefär en tred-

jedel, innebar detta, att man på ryskt håll skärpte krisen och skapade intrycket av en väsentligt ökad direkt fara för krig under årets senare del. Folkopinionen väster om järnridån sattes alltså under en allt hårdare psykisk press. På västmaktshåll svarade man med deklARATIONER, som åsyftade att på en gång klargöra den fria världens redobogenhet till förhandlingar och dess beslutsamma vilja att avvisa alla försök till ensidiga lösningar under hot om våld. Denna attityd underströks i slutet av juli med en kraftig ökning av de amerikanska försvarsanslagen såsom motvikt till den ryska. Nervkriget tilltog sålunda under hög- och eftersommaren i intensitet från bägge sidor.

Hösten bragte in ytterligare drag i denna bild i samband med den stora ryska partikongressen. Å ena sidan upprepade Chrusjtjov den manöver han en gång tidigare hade gjort på våren 1959, nämligen att utsudda tidsgränsen för det av honom själv utfärdade ultimatum. Därigenom lade han väl rätt klart i dagen, att han alltså inte önskar krig utan försöker undvika att manövrera in sig själv i ett tvångsläge. Men samtidigt gjorde Sovjetunionen ensidigt slut på det moratorium i fråga om kärnvapenprov, som rätt länge hade rått, och startade en väldig försöksserie i Norra ishavet och Centralasien, kulminerande i sprängningen av en jättevätebomb

av dittills ouppnådd styrka. Därmed gjorde man klart, att de styrande i Moskva ville ytterligare intensifiera nervkriget och framskapa rent apokalyptiska stämningar bland massorna i väster, i hopp att därmed kunna pressa deras regeringar till väsentliga eftergifter. Det var i detta sammanhang, som de neutralistiska staterna, med Nehru som respektabel galjonsbild, vid sitt samtida möte i Belgrad visade sig så märkligt ovilliga att på något effektivt sätt reagera mot Rysslands utmanande sätt att ställa världsfreden på spel och i oträngt mål besmitta atmosfären med radioaktivt avfall i stora kvantiteter. Det är mycket lätt att föreställa sig, vad Nehru, Nasser, Tito och Nkrumah skulle ha tillgripit för brösttoner, om de skyldiga i stället hade funnits i Washington, London eller Paris.

Det var numera också ganska tydligt, att Berlin i själva verket betydde mycket litet i det ryska spelet och endast utgjorde ett taktiskt skickligt valt drag i syfte att nå största möjliga psykologiska effekt mot sammanhållningen inom västblocket och därigenom uppnå vinst av helt annan storleksordning. I mitten av augusti hade Moskva nämligen låtit sina marionetter i Pankow vidtaga åtgärder, som i allt väsentligt eliminerade de olägenheter, som Berlin dittills kunde ha utgjort från kommunistisk synpunkt. Med det plötsligt och överrumplande iscensatta spärrandet

av gränsen tvärs igenom Berlin den 13 augusti, symboliserat med det uppseendeväckande bygget av en mur längs sektorsgränsen, gjorde man nämligen slut på den massflykt från Öst- till Västtyskland, som dithills pågått, liksom på Västberlins dithillsvarande egenskap av den fria världens »skyltfönster» för den förtryckta befolkningen öster om järnridån. De från kommunistisk synpunkt väsentligaste nackdelarna av den rådande situationen i Berlin hade sålunda ensidigt avlägsnats. När man ändå fortsätter att använda »Berlinfrågan» som diplomatisk hävstång, är det endast därför att man i den anser sig ha valt ett problem, där opinionen på västsidan förutsättes vara mycket delad och där alltså möjligheterna att urholka sammanhållningen inom motståndsblocket borde vara särskilt goda. Och vidare: en klar framgång i fråga om Berlin kan ur rysk synpunkt tänkas bilda början till slutet på Västtysklands dithillsvarande fasta anknytning till Amerika och Atlantpakten. Det är på en kedjereaktion i stor stil, som man hoppas.

Det kan tyvärr knappast heller råda något tvivel om att Västerens påfallande passivitet och handfallenhet inför den kommunistiska utmaningen i Berlin den 13 augusti 1961 har haft mycket stora skadeverkningar i fråga om Amerikas och över huvud taget den stora försvarsalliansens prestige hos berlinerna och hos det tyska folket i

gemen. Att man stått så hjälplös inför detta drastiska övergrepp, medan man i Berlin tydligt hoppats på ett omedelbart och effektivt inskridande med maktmedel, har alldeles klart rubbat förtroendet till västmakternas förmåga och vilja att i framtiden reagera inför ännu flagrantare fall av aggression. Det föreligger en viss likhet mellan den 13 augusti 1961 i Berlin å ena sidan och de dåvarande västmakternas hållning inför Hitlers äventyrliga inmarsch i Rhenlandet i mars 1936.

Det har också blivit allt tydligare, att de ledande västmakternas inställning till »Berlinkrisen» är mycket olika och att ännu vid årets slut ingen verklig enighet har kunnat skapas. Å ena sidan står general de Gaulle. Han hävdar, att det endast kan försvaga Västerens förhandlingsposition, om man själv tager initiativet till underhandlingar med Sovjet. Det är Moskva, som helt och hållet på egen hand utlöst krisen, medan Väster inte har någon anledning att begära ändringar av rättsläget i Berlin. Om Chrusjtjov önskar underhandla, är det hans sak att begära underhandlingar och komma med de anbud som kunna göra en förhandling rimlig och motiverad. Varje västlig åtgärd, som i detta läge markerar angelägenhet att gå motparten till mötes, är därför en vinst för Ryssland. De Gaulles ståndpunkt torde i allt väsentligt delas i sak av Adenauer, ehuru denne av

speciella hänsyn till Amerika har ansett sig nödsakad att i samband med sitt besök hos Kennedy på senhösten markera en mera »elastisk» hållning och t. o. m. åtaga sig att försöka påverka de Gaulle i samma riktning. Den franske statschefens hållning är i detta fall, liksom i så många andra, väl genomtänkt, logisk och realistisk. Under normala förhållanden borde det ha varit självklart, att det är på denna linje, som Västern i sin helhet skulle ställa sig.

Svårigheten ligger emellertid främst på engelsk sida. Den engelska opinionen — eller åtminstone betydande skikt inom denna — har länge utgjort den svagaste länken på västsidan. Nu liksom under mellankrigstiden finnas där betydande pacifistiska och defaitistiska strömningar, och åtminstone delvis torde dessa i jämförelse med den föregående generationen snarast ha accentuerats och fördjupats av den fruktansvärda kraftansträngningen under andra världskriget och dess för Englands maktställning så djupt nedslående slutresultat. Den engelska regeringen är mycket känslig för dessa rörelser inom massopinionen, vilka under vissa förutsättningar skulle kunna tänkas erbjuda arbetarpartiet gynnsamma förutsättningar för en come-back. Och Förenta staternas regering har all anledning att söka manövrera så, att den inte underlättar tillkomsten av en engelsk regering med ett inte helt obetyd-

ligt bestånd av anti-amerikanskt och pro-ryskt folk i sin väljar-kader.

Kennedy har alltså haft att försöka styra kursen mellan å ena sidan de Gaulle-Adenauer, å den andra Macmillan. Resultatet har mot årets slut blivit en typisk kompromiss. Amerika och Storbritannien — men inte Frankrike — skola inte upptaga förhandlingar med Sovjet men väl sondera förhandlingsmöjligheterna i Moskva. Det återstår att se, om detta arrangemang kan bringa några gynnsamma resultat liksom om det kan undgå att få de mindre lyckliga följder för Västerns diplomatiska position, som de Gaulle har befarat. Varje eftergift i fråga om Berlins fria luftförbindelser liksom varje form av erkännande av Östtyskland som en oberoende stat skulle i värsta fall kunna utlösa rent katastrofala verkningar i Västtyskland och bli inledningen till att man i Bonn började vända sig ifrån Adenauers politik av obrottslig lojalitet mot västmakterna för att i stället söka vinna fördelar genom att spela ut Öst och Väst mot varandra efter vissa neutralisters föredöme.

Den temporära försvagningen av Förenta staternas makt och anseende har haft mycket påtagliga följder i Asien, närmare bestämt i Bortre Indien, som ju länge utgjort ett av de främsta målen för de kommunistiska penetrationsförsö-

ken. I första hand är det därvidlag fråga om Laos. Amerika har här under årens lopp satsat förhållandevis stora belopp på att söka göra den lilla staten på Mekongs öststrand immun mot kommunistisk infiltration, men denna politik har till slut visat sig totalt förfelad. Halva Laos' territorium eller mera är nu i händerna på invasionstruperna från Nordvietnam och deras laotiska medlöpare, och Amerika har ej ansett det rådligt att taga de risker, som skulle uppstå i händelse av en direkt amerikansk intervention i syfte att vända på läget. Washington tycks snarast ha avskrivit Laos och funnit sig i en utveckling, som i sämsta fall leder till en direkt kommunistregim där, i bästa till en nödortfött hoptråcklad samlingsregering, som skulle bemantla förvandlingen till en Pekingorienterad neutraliststat. Även om man ingalunda bör bagatellisera de risker, som en dylik tingens ordning i Laos på längre sikt skulle kunna vålla för Thailand och Burma, är det möjligt, att den trankilitet, med vilken man i stort sett i Washington tagit motgången i Laos, i huvudsak kan vara motiverad.

Vida betänkligare är utvecklingen i Sydvietnam, där en annan kommunistisk infiltration utvecklat sig framgångsrikt under det sista halvåret och lett till en mycket omfattande guerillakrigföring av den typ, som världen lärde känna under de sista, olyckliga

åren av den franska styrelsen i Indokina. Sydvietnam är ett av de länder, där den amerikanska insatsen av olika slag varit alldeles särskilt betydande och omgivits med högt spända förväntningar. Det är ett område av stor strategisk betydelse och en leverantör av viktiga tropiska varor. En kommunistisk seger där skulle mycket lätt få genomgripande följder på andra håll i monsunländerna: i Thailand, Burma, Malacka, Filippinerna, Formosa, det redan starkt kommunistiskt influerade, ultraneutralistiska Indonesien inte att förglömma. I motsats till vad fallet var i Laos är en amerikansk militär intervention i Sydvietnam jämförelsevis lätt att iscensätta. Men risken för allvarliga komplikationer i största världspolitiska skala finns där också.

Man har ännu knappast någon klar bild av vad resultatet blivit av den studieresa, som president Kennedys omedelbare militäre rådgivare, den berömde general Maxwell Taylor, nyligen har företagit till Saigon, utom att i alla händelser den amerikanska hjälpen med instruktörer, experter och krigsmateriel skall intensifieras samt att åtgärder skola vidtagas mot den omfattande inhemska korrruption, som tycks vara en av orsakerna till de kommunistiska framgångarna. Men frågan om hur man skall ställa sig i det fall, att en direkt militär intervention skulle börja framstå som den enda effektiva räddningsmög-

ligheten för Sydvietnam, den är ännu olöst.

I Afrika har avvecklingen av det brittiska imperiet fortskridit ännu två steg med upprättandet av självständiga regeringar i Sierra Leone (i april) och i Tanganjika (vid årets slut). Åtminstone det sistnämnda området har hittills givit intryck av att verkligen äga vissa förhållandevis goda förutsättningar för självstyrelse, om dess öden inte sammanflätas med de mera problematiska grannländernas. Ytterligare är i detta sammanhang att nämna, att det brittiska samväldet minskats i och med att Sydafrika utträtt för att undvika en uteslutning. Även den, vilken livligt ogillar den nuvarande sydafrikanska regeringens raspolitik och med djupaste oro skådar fram mot dess yttersta konsekvenser för Sydafrikas vita befolkning, måste ställa sig något undrande inför att samma samväldesinstanser, som visat en lovvärd indignation över missförhållandena i Sydafrika, äro så märkligt toleranta gentemot den diktatur och polisstat, som numera har upprättats i Ghana.

Det centrala händelseförloppet i Nordafrika har alltjämt varit inbördeskriget i Algeriet. Framväxandet av en förhållandevis stark motståndsrörelse mot de Gaulle och hans politik bland fransmännen i Algeriet har här utgjort ett viktigt inslag. Det direkta upprorsförsöket i april, som ett ögonblick tycktes

sätta även själva Paris i gungning, bröt snabbt och snöpligt samman inför de Gaulles beslutsamma auktoritet. Däremot har det lyckats general Salan och hans medhjälpare att skapa en organisation (OAS), som under sensommaren och hösten åtminstone tidvis tycks ha utövat ett betydande inflytande med anlitan av terroristiska metoder, vilka åtminstone delvis kopierats från FLN. Vid årets slut gå bestämda men ännu så länge obekräftade rykten om en färdig uppgörelse mellan de Gaulle och FLN. Det avgörande provet blir då, om det skall lyckas för statschefen att genomdriva den även gentemot sina landsmän på algerisk mark eller om OAS skall visa sig mäktig att korsa hans planer. Mycket kommer därvidlag att hänga på hur pass hållfasta garantier han har lyckats avpressa FLN för den franska befolkningens fortsatta tillvaro i Algeriet. Erfarenheterna från Tunisien liksom från holländarnas situation i Indonesien äro så nedslående, att det torde komma att behövas mycket bindande utfästelser med reella sanktioner där bakom, om man skall lyckas stilla oron bland en befolkning, som sedan flera generationer ansett sig ha rätt att räkna Algeriet som sitt land.

En viktig förändring i Nordafrika äro de svåra motgångar, som drabbat presidenten Nasser och som ställt denne alldeles osedvanligt äre- och maktlystne diktators-

gestalts hela framtid i rätt oviss belysning. Syrien har på hösten brutit sig ut ur den åtminstone geografiskt onaturliga föreningen med Egypten och gått sina egna ovissa vägar. Vid årets slut upplöstes även den väl i huvudsak nominella statsrättsliga förbindelsen mellan Egypten och Jemen. Nasser är sålunda helt reducerad till Nildalen, och endast framtiden kan visa, hur detta kommer att påverka hans prestige och hans planer. Uppgiften vid jul om rätt omfattande leveranser till honom av krigsfartyg från kommunistländerna gör ett långtifrån lugnande intryck liksom också hans allt starkare understrykande av det s. k. socialistiska inslaget i regimen.

Uppmärksamheten i fråga om afrikanska tilldragelser har dock framför allt gällt det förvirrade dramat i Kongo, där FN:s roll under årets senare del tett sig allt besynnerligare. Vid 1961 års ingång var situationen i huvudsak den, att Lumumba var oskadliggjord, tills vidare såsom fånge hos arméchefen general Mobutu, vilken med sina trupper behärskade Léopoldville och där insatt ett slags provisorisk regering. Två andra maktfaktorer av betydelse voro verksamma på andra håll inom f. d. Belgiska Kongo. I provinsen Orientale härskade Lumumbas politiske arvtagare Gizenga i spetsen för en klart prokommunistisk junta med ryska och tjeckiska rådgivare. I Katanga åter, den enda provins, där närings-

livet fortsatte att fungera och yttre ordning i stort sett upprätthölls, styrde presidenten Tshombe, stödd av det mäktiga gruvbolaget Union minière och med ett relativt välorganiserat gendarmeri under europeisk ledning. Hans regim, som var antikommunistisk och klart villig till samarbete med västmakterna, eftersträvade största möjliga — helst total — självständighet för Katanga.

Det kunde synas, som om västmakterna borde ha inriktat sig på att i första hand understödja den mot dem klart samarbetsvillige Tshombe, som ju också hade dispositionen över Kongos åtminstone för närvarande viktigaste råvarutillgångar. Vidare låg det uppenbarligen i västmakternas intresse att stödja de förhållandevis moderata Kasavubu och Mobutu i deras maktinnehav i själva Kongobassängen samt — framför allt — att söka eliminera Moskvas handgångne män, Lumumba och Gizenga. Om man för att stödja Kasavubu-Mobuturiktningen ansåg sig böra ge sitt stöd åt planerna på en mer eller mindre starkt centralistiskt styrd enhetsstat i Kongo, borde därför spetsen rimligtvis i första hand vändas mot Gizenga och den farliga form av separatism, som denne i realiteten företrädde, och inte mot den ur Västs synpunkt i stort sett välsinnade Tshombe. För en sådan uppläggning talade uppenbarligen jämväl de önsknings, som hystes i första

hand av Belgien och Frankrike, i andra hand även av inflytelserika engelska kretsar.

Den politik, som under amerikansk ledning faktiskt kom att föras, blev emellertid en annan. Man var tydligen angelägen om att driva Västerens kongopolitik helt inom FN:s ram i stället för såsom ett fristående led i storpolitiken. Därmed blev man — eller ansåg sig bli — beroende av den inom FN efter de sista årens massinval alltmera tongivande gruppen av asiatiska och afrikanska stater. Dessa, eller egentligen de mest aktiva och framträdande av dem såsom t. ex. Ghana och Indien synas här ha helt drivits av gamla rancuner mot »kolonialismen» samt av sin obenägenhet mot att i någon form taga klar ställning mot Moskva. Följden var, att de så gott som helt förnekade eller negligerade den verkliga faran — Gizenga — för att i stället med verklig frenesi vända sig mot Tshombe, som just genom sina goda förbindelser med Belgien och Union minière och genom sitt anlåtande av europeiska experter på det militära och administrativa planet var dem förhatlig. Deras mål var en för kongolesiska förhållanden otjänlig enhetsstat, i vilken Katanga till varje pris — även, som det skulle visa sig, med vapenmakt — skulle intvingas, och en skenbar försoning mellan de moderata och Gizenga. Av en sådan kunde endast den sistnämnde och Moskva i längden ha fördel.

Det är denna politik, som allt tydligare avtecknat sig i FN, allteftersom året skred framåt, och i vilken Amerika så att säga tvekande släpades efter Nkrumah och Nehru. Sålunda försummade man chanserna att genomdriva den av allt att döma väl avvägda lösning på federalistisk grund, kring vilken de flesta kongolesiska ledarna — med undantag av Gizenga — hade enats vid en stor konferens på Madagaskar i mars och vilken torde ha åtnjutit sympatier på flera håll bland de afrikanska stater, som bruka kallas Brazzavillegruppen. I stället lät man Kasavubu och hans krets alltmera fjärma sig från Tshombe och medverkade till deras åtminstone temporära samgående med Gizenga. (Lumumba hade i februari röjts ur vägen, sannolikt under medverkan av katangesiska myndigheter, ehuru omständigheterna alltjämt äro okända.)

Den hållning till de kongolesiska problemen, som FN, särskilt dess ledning på platsen, mer och mer intog, ledde till en växande spänning mellan dem och Tshombes regering. I mitten av september företogo FN-trupperna i Katanga en väpnad kupp. Den formella anledningen var det krav om avlägsnandet av Tshombes europeiska medhjälpare, i vilken man hade bitit sig fast. De uttalanden och åtgärder, som företogs av FN-chefen på platsen, irländaren Conor O'Brien, medan han ännu trodde,

att kuppen lyckats, synas emellertid klart visa, att det verkliga målet var att likvidera Tshombes regim och över huvud taget Katangas oberoende. Kuppen var emellertid illa förberedd och utförd med otillräckliga militära resurser, när man mötte ett kraftigt mostånd. Resultatet blev ett totalt misslyckande, och FN nödgades till ett stillestånd, som var en framgång för motparten.

Vederhäftiga korrespondenter på platsen (se t. ex. *Sunday Times* i december 1961) ha gjort gällande, att den lokala FN-ledningen och kanske alldeles särskilt dess indiska komponenter, från början voro fast beslutna att inte i längden respektera detta stillestånd utan använda det till upprustning och sedan finna en anledning att slå till igen. Det följande händelseförloppet ger onekligen ett visst stöd åt denna uppfattning. FN-truppernas upprustning med krigsmateriel av vida mer offensiv än polisiär natur kunde på katangesiskt håll knappast uppfattas på annat sätt än såsom förbådande det värsta. De motåtgärder, som Katangendarmeriet vidtog i syfte att inskränka motpartens rörelsefrihet, kunde i sin tur av FN betraktas som aggressivitet. Så kom det i december till nya och mera omfattande fientligheter, där Elisabethville blev skådeplats för något, som har en oförneklig likhet med ett kolonialkrig i gammal stil. Vid årets slut har FN här vunnit åt-

skilliga framgångar, men dessa synas vara av lokal och begränsad natur och ingalunda innebära motståndets likvidering. Det nya året skall visa, om de lidna motgångarna komma att tvinga Tshombe och hans rådgivare att gå med på att avstå från Katangas självständighet eller om de komma att välja att fortsätta kampen, vars militära och politiska konsekvenser då te sig allt överskådligare, speciellt mot bakgrund av den nye FN-generalsekreteraren U Thants offentligen uttalade planer på att söka få slut på hela det militära engagemanget i Kongo till juli 1962. Det förefaller under dessa förhållanden än obegripligare, att FN-ledningen tillgripit en sådan åtgärd som att draga in trupper från Léopoldville-regeringens armé i Katanga, något som rimligtvis endast kan öka motståndningarna.

Det preliminära resultatet av FN:s insats i Katanga under de sista fyra månaderna, sådana de hittills låtit sig överblicka, synes vara, att man avsevärt skadat den fredliga verksamheten i den enda del av Kongo, där den ännu pågick relativt ostörd, att man väsentligt försvagat den ur Västerens synpunkt från början gynnsammast inställda effektiva maktfaktorn i landet och att man i motsvarande mån förbättrat Gizengas position. Det märkliga jämnmod, varmed FN funnit sig i revolterande kongolesiska trupper — möjligen under Gizengas egen ledning — i bestia-

liska former verkställda massaker på ett dussin fredliga italienska flygare i FN:s tjänst är i sin bjärta kontrast mot krafttagen i Katanga också ett inslag i bilden, som är värt att observeras.

Internationellt sett är ett av de allvarligaste momenten i utvecklingen det, att Katangas eliminering skulle bringa den kongolesiska oron alldeles in på Rhodesias gränser och därmed öppna möjligheten till ifrån kongolesiskt territorium iscensätta oroligheter därstädes — med inspiration från t. ex. Ghana och Guinea — efter samma mönster, som under 1961 har varit aktuellt i Angola.

Händelserna i Kongo under 1960 och 1961 äro ett av de mest påtagliga uttrycken för den rättslöshet för européer i främmande världsdelar, som mer och mer synes bli ett av de mest framträdande dragen i tidens fysiologi. Det underströks ytterligare vid 1961 års utgång av Indiens under åtskillig tid metodiskt förberedda och därefter genomförda militära inmarsch och okkupation av de portugisiska provinserna i Indien. Detta brutala brott mot all folkrätt genomfördes av en regering, som annars i tid och otid plägat kokettera med sin alldeles speciella fridsamhet men som nu inte kunde återopa ens skuggan av någon önskan om »befrielse» från vederbörande befolkningens sida. Betecknande är vidare, att ej ens ett platoniskt uttalande

mot detta rättsbrott kunde komma till stånd från FN:s sida, eftersom Ryssland — våra dagars ojämförligt största kolonialmakt — inlade sitt veto och därtill de afro-asiatiska medlemmarna av säkerhetsrådet röstade emot resolutionen, i trots av det alldeles uppenbara rättsläget. I dylika frågor synes alltså folkrätten numera vara helt satt ur funktion. Det återstår att se, vad som kan bli följden för t. ex. Västra Nya Guinea, Timor, Macao, Hongkong och de spanska besittningarna i Marocko, alla vilande på solida folkrättsliga grundvalar och långvarig historisk hävd.

Händelserna i Portugisiska Indien komma måhända att för framtiden stå som en viktig etapp i FN:s utveckling från en organisation för att upprätthålla en mellanfolklig rättsordning till ett organ för tillvaratagande av vad en viss statgrupp betraktar som sina intressen.

Vad de inrikespolitiska förhållandena i de ledande staterna beträffar, är det egentligen blott Tyskland, som under 1961 har bjudit på verkligt betydelsefulla tilldragelser. De val, som i september skulle äga rum till förbundsdagen i Bonn, hade tidigare i allmänhet bedömts såsom en säker triumf för Adenauer. Händelserna i Berlin den 13 augusti och dagarna näst därefter kommo emellertid att alldeles desavouera dessa förutsägelser. Kanslerns främste motståndare i

valet, den socialdemokratiske Berlinborgmästaren Willy Brandt, blev på ett för honom själv synnerligen gynnsamt vis ställd i uppmärksamhetens medelpunkt. Adenauers sätt att omedelbart reagera inför jobbsposten var psykologiskt mindre lyckligt, och förtroendet för hans politik torde på sina håll ha rubbats till följd av västsidans uraktlåtenhet att vidtaga någon form av effektiva motåtgärder.

Under sådana förhållanden kom valutgången att medföra en förskjutning, som mycket få torde ha räknat med ännu sex veckor tidigare. Den var visserligen siffermässigt sett inte särskilt stor, men den innebar, att Adenauer förlorade sin absoluta majoritet i förbundsdagen och alltså i fortsättningen måste bli beroende av ett annat parti för att kunna regera. I den nya förbundsdagen äro blott tre partier företrädde: de kristna unionerna (242 mandat), de fria demokraterna (67) och socialdemokraterna (190). Därmed var en koalition mellan de båda borgerliga partierna indicerad. Efter mycket långdragna och besvärliga förhandlingar kom den också till stånd. Demokraterna, vilkas ledare Mende oförsiktigt nog från början hade uteslutit en samverkan under Adenauers ledning, måste äta upp detta uttalande, och partiet inträdde därmed i den nya ministären Adenauer belastat med en avsevärd prestigeförlust. Även kanslern själv förefaller emellertid ha

förlorat i opinionens ögon till följd av somliga bland sina manövrer under de besvärliga koalitionsförhandlingarna. Sätillvida startar koalitionen inte under de allra lyckligaste förutsättningar. Det väsentliga blir emellertid, på vad sätt den lyckas tillvarata det tyska folkets livsintressen under det kritiska skede, som förestår. För den fria världen och alldeles särskilt för Europa är det ett intresse av första ordningen, att den politiska stabilitet, som härskat i Västtyskland under epoken Adenauer, i det väsentliga förblir bestående.

En mycket stor framgång för de europeiska strävanden, som så legat bl. a. Adenauer om hjärtat, är att England under 1961 till slut sett sig nödsakat att anhänga om inträde i den gemensamma marknaden. Episoden EFTA synes alltså bli mycket kortvarig. Vilka resultat de förestående långvariga och besvärliga underhandlingarna om Englands inträde komma att avkasta, är ännu alldeles ovisst, inte minst i vad som avser Englands strävan att utverka gynnsamma inträdes- eller associationsvillkor för övriga hittillsvarande medlemmar av EFTA. Ej minst för Sverige är det här fråga om en verklig livsfråga.

Året 1961 har liksom de närmast föregående inte varit något särskilt gynnsamt år för den fria världen. Mycket, måhända allt, hänger på

om den amerikanska ledningen under det kommande året skall visa sig mäktig att sammanhålla västblocket, att återtaga det politiska initiativet från motparten och att genom en på en gång fast och klok hållning göra slut på den sedan flera år tillbaka pågående långsamma urholkningen av Västs positioner. En helt annan fasthet än hittills även mot provokationerna från vissa afro-asiatiska håll torde därvidlag också vara nödvändig; eftergifter gentemot dem komma i allmänhet ytterst endast kommunistblocket till godo.

Vad som skulle kunna vara inledningen till en gynnsam vändning, äro de alltflera tecknen på växande motsättningar mellan Moskva och Peking, i viss mån hittills kulminerande i den öppna brytningen under hösten mellan

Ryssland och Kinas skyddsling Albanien. Alla förutsägelser om handelsernas sammanhang och utveckling inom kommunistvärlden röra sig med minst sagt osäkra faktorer, men motsättningen förefaller denna gång så pass öppen och skarp, att man har rätt svårt att längre betrakta den enbart såsom uttryck för ett avtalat taktiskt spel mellan de bägge kommunistmakterna i syfte att vilseleda den fria världen. Om klyftan vidgas, skulle detta givetvis innebära väsentligt förbättrade rörelsemöjligheter för västmakterna men kanske också en viss risk för att de kunna låta sig lockas till onödiga och i längden farliga eftergifter gentemot den av de båda motståndarna, som för ögonblicket kan förefalla att vara den måttfullare och mera resonabla.